

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО, ІСТОРІОГРАФІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ

УДК 94 (477) (092)

DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2020-34-83-91>**Вікторія Тельвак**

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

кандидат історичних наук, доцент (Україна)

e-mail: viktoriatelvak75@gmail.comORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4671-743X>ResearcherID: <https://publons.com/researcher/3026747/viktoria-telvak/>

Культурно-громадська діяльність Михайла Грушевського кінця XIX – початку XX століття у висвітленні польської публіцистики

Анотація. *Мета статті* полягає в з'ясуванні особливостей польської рецепції культурно-громадської діяльності М. Грушевського в Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст. **Методологічне підґрунтя** становить міждисциплінарний підхід. Особливий акцент зроблено на структурно-функціональному системному аналізі історіографічних фактів та методі критичного аналізу документального матеріалу. **Наукова новизна** статті полягає у спробі спеціального аналізу рецепції культурно-громадської діяльності М. Грушевського на сторінках польської публіцистики кінця XIX – початку XX ст. **Висновки.** Доведено, що на відміну від амбівалентного ставлення польських інтелектуалів до наукової діяльності М. Грушевського, оцінки ними його культурно-громадської праці були однострійно негативними. Польські політики протилежних таборів об'єдналися у своєму безоглядному відкиданні вимоги хоча б позірної зрівнянності в громадянських правах українців і поляків галицького краю. Така постава була наслідком солідарного переконання всіх політичних еліт про історичну «польськість» східногалицьких теренів, на яких українці можуть мати лише права національної меншини. Тому замість адекватної рецепції пропозицій М. Грушевського стосовно нормалізації польсько-українського діалогу, ми бачимо в польській публіцистиці здебільшого профанацію та висміювання його ініціатив, покликаних показати опонента безнадійним мрійником або небезпечним радикалом. Така відмова від запропонованих М. Грушевським рецептів налагодження міжнародного порозуміння на засадах взаємоповаги та рівноправності мала наслідком чимало трагічних подій польсько-української історії першої половини XX ст.

Ключові слова: М. Грушевський, Галичина, культурно-громадська діяльність, польська публіцистика, рецепція.

Постановка проблеми. Питання рецепції багатогранної діяльності Михайла Грушевського в інтелектуальному просторі його доби протягом останнього десятиліття неодноразово висвітлювалися в присвяченій йому літературі. На сьогодні доволі добре з'ясовано ставлення до численних ініціатив Великого Українця як з боку українських сучасників, так і російських, польських, чеських, німецьких та румунських інтелектуалів. Втім, у цих дослідженнях виразно домінує історіографічна складова, що особливо впадає у вічі стосовно періоду кінця XIX – початку XX ст. Це є цілком зрозумілим, адже саме у той час М. Грушевський розгортає небачену раніше за ефективністю дослідницьку та науково-організаційну працю, результати якої широко обговорювалися в середовищі зацікавлених українським модерним рухом оглядачів. Вивчаючи цю рецепцію, сучасні дослідники невинувато ігнорують оціночні згадки про громадську складову діяльності видатного історика, що узвичаєно потрапляє в «тінь» його науково-організаційних здобутків. Ця ситуація вочевидь не відповідає солідності внеску М. Грушевського у модернізацію тогочасного українства. Також така диспропорція унеможлиблює створення панорамної картини рецептивної грушевськіани з урахуванням всіх її складових. Звертаючи увагу на потребу заповнення цієї тематичної лакуни у сучасному грушевськознавстві, нижче звернемося до аналізу однієї з найбільш емоційних у досліджуваній період польської рефлексії стосовно громадської праці М. Грушевського в Галичині.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Головним джерельним комплексом для нас виступає різножанрова (насамперед, у формах рецензій та полемічних дописів) польська публіцистика кінця XIX – початку XX ст., спрямована на осмислення культурно-громадських ініціатив М. Грушевського. Найбільш повно на сьогодні польську грушевськіану дослідив Віталій Тельвак у низці статейних [Тельвак, 2006] та монографічних студій [Тельвак, 2008 : 40-157]. Втім, у цих тестах виразно домінує аналіз польської рецепції науково-організаційної праці

.....
автора «Історії України-Руси», натомість оцінки його культурно-громадської діяльності згадуються принагідно. Цим і зумовлено актуальність нашого дослідження.

Мета статті полягає в з'ясуванні особливостей польської рецепції культурно-громадської діяльності М. Грушевського в Галичині.

Виклад основного матеріалу. Найбільш голосною у досліджуваній період була полеміка польських публіцистів з освітніми пропозиціями М. Грушевського. Як відомо, український професор, на власному досвіді відчувши дискримінаційне ставлення польської адміністрації Львівського університету до українства у його стінах, підтримав ініціативу українського студентства з реорганізації головного навчального закладу галицької столиці [Тельвак & Тельвак, 2019a]. Йшлося про те, щоб розділити існуючий Львівський університет на польський і український навчальні заклади. Альтернативою цьому проекту була пропозиція утворення у Львові цілком нової вищої школи, призначеної для українців Дунайської монархії. М. Грушевський визнав цілковиту рацію своїм молодшим колегам, а згодом очолив громадський рух за українську вищу школу в Східній Галичині. Цій проблемі він присвятив численні публіцистичні виступи на сторінках української періодики, а також підготував меморіал в університетській справі, що його презентувала українська парламентська делегація у Відні.

Щоби зрозуміти логіку освітянських ініціатив М. Грушевського, спрямованих на перебудову вищого шкільництва в Східній Галичині, наведемо декілька найбільш промовистих цитат з його тогочасної публіцистики. «Тяжка кривда, – переконував учений галицьку громадськість, – діється культурному життю, духовним потребам руського народу через брак руських університетів» [Грушевський, 1899 : 88]. Ще задовго до гучних студентських заворушень кінця XIX – початку XX ст., він накреслив стратегію боротьби за український вищий навчальний заклад: «У Львові, столиці Галицької Руси, в центрі національного, культурного життя, в теперішніх обставинах не лише австрійської, а цілої України-Руси, від Сяна до Кубані, в першій лінії мусить бути задоволена ця потреба українсько-руського народу. Львівський університет належить русинам! Не входимо в те, що правительством зробило би з польськими викладами, – може воно хотіло б дати полякам другий університет у краю, може би схотіло залишити теперішній Львівський університет в їх руках, а для русинів заснувати новий, – в це, сказано, не входимо, лише повторяємо з притиском: русини мусять мати руський університет у Львові!» [Грушевський, 1897 : 1]. «Розуміється, – додавав в іншому місці М. Грушевський, – доки того особного університету нема, се не усуває потреби, не знімає обов'язку з дотичних чинників, домагатися помноження руських кафедр на теперішнім Львівським університеті» [Грушевський, 1899 : 90].

Польські інтелектуали цілком заперечували доцільність згаданих пропозицій львівського професора, слухно вбачаючи у появі української вищої школи серйозну загрозу своєму панівному становищу на українських землях Галичини. Перша за часом польська реакція на ініціативи М. Грушевського з українізації Львівського університету прозвучала в контексті відомого конфлікту між українським професором і його польськими колегами в липні 1901 р. Нагадаємо, тоді на засіданні ради професорів філософського факультету при обговоренні питання про продовження існування лекторату української мови, М. Грушевського, котрий у спілкуванні з польськими колегами принципово використовував українську, декан Казимир Твардовський перебив, просячи перейти на польську. Коли український історик не зважив на це прохання, головуєчий попросив іншого українського професора Кирила Студинського перекладати виступ колеги. Натомість останній, замість того, щоб пояснити суть позиції М. Грушевського, почав обґрунтовувати власне бачення проблеми. Позбавлений таким чином можливості донести до колег свою позицію М. Грушевський залишив залу засідань.

Відзначимо, що це не було ані перше, ані останнє зіткнення М. Грушевського з галицькими поляками на мовному ґрунті. Втім, саме липневим подіям 1901 р. судилося стати поворотним пунктом у перманентному тліючому протистоянні М. Грушевського з опанованим поляками керівництвом Львівського університету. Таке значення цьому загалом буденному конфлікту надала львівська преса – як українська, так і польська. Перша фокусувалася на безправності українців та їхньої мови у стінах столичного краєвого університету, змальовуючи М. Грушевського борцем за відновлення історичної справедливості, адже від початків створення навчальний заклад мав законодавчо оформлений утравістичний характер. По іншу сторону українського історика зображали злісним порушником писаних і неписаних корпоративних традицій і правил, постійним збурювачем академічної гармонії – образ, що надалі лише поглиблювала польська публіцистика аж до початку Першої світової війни [Тельвак & Тельвак, 2019b]. Більше того, з метою досягнення необхідної емоційної реакції у свого читача, дописувач часопису «Gazeta Narodowa» повідомив, що залишаючи засідання М. Грушевський нібито примнув дверима.

Медійний розголос змусив сторони конфлікту пояснити громадськості рацію своєї поведінки. Позиція польських професорів була відбита у публіцистичному дописі наступника

К. Твардовського на деканській посаді Людвіка Фінкля. В стислій статті на сторінках львівської газети «Діло» він насамперед спростував вигадку «Gazet-i Narodow-oї» про некоректну поведінку українського колеги. Далі знаний польський історик зі значною коректністю вказав на право польської адміністрації вимагати від всіх своїх співробітників польськомовної комунікації з огляду на той факт, що Львівський університет по суті є польським [Фінкель, 1901 : 2].

Втім, подальше обговорення шляхів українізації вищої школи в Австро-Угорщині помітно радикалізувало громадське обговорення цієї важливої для східногалицької спільноти проблеми. І вкотре у фокус критичних дописів польської публіцистики потрапила постать М. Грушевського, котрого слушно вважали за творця ідеї українського університету. Тональність тогочасної польської публіцистики добре передає допис ще одного колеги автора «Історії України-Руси» по університету знаного польського біолога, географа, лікаря і літературознавця Бенедикта Тадеуша Дибовського. У львівській газеті «Słowo Polskie», що була найбільш опозиційно налаштована до культурно-просвітницької праці галицьких українців, він опублікував публіцистичну рефлексію «З приводу статті проф. Грушевського» [Dybowski, 1906]. Польський автор мав на увазі дописи українського вченого в університетській справі у Львові, передруковані в наддніпрянських часописах.

Стаття Б. Дибовського ознаменувала нову якість у польському обговоренні українських ініціатив стосовно більш справедливого вирішення університетської проблеми у галицькому краї. На зміну хоча б якійсь коректній полеміці та спробі зрозуміти іншу сторону, прийшли безапеляційне заперечення будь-якої рації опонента, профанація його аргументів, дегуманізація самого образу українців. Сказане позначилося вже на самому початку тексту польського вченого, де український спротив колонізації краю і поведінку його лідерів змальовано в стилі апокаліптичних польських оповідань про Хмельниччину «[...] Цей потік ненависті, - пише Б. Дибовський про ставлення галицьких українців до господарів краю, – поширюваний в масах і серед провідників, не зменшився, а навпаки, постійно зростає і зростає, особливо відтоді, як проф. Михайло Грушевський прибув сюди, до Львова, і виступив на користь гайдамацької пропаганди» [Dybowski, 1906 : № 377, 3]. З не меншою емоційністю та брутальністю було змальовано нерівну боротьбу української молоді за права рідної мови у Львівському університеті. Її вчинки, спрямовані на захист українського голосу в його стінах, польський публіцист змальовує як «щось дике, бездумне, варварське». При цьому Б. Дибовський відкидав природність такого спротиву, наголошуючи, що українська молодь нібито цілком підпала під антипольську агітацію свого професора історії: «Варварська боротьба в університеті і загалом увесь сучасний рух розвивався і розквітав завдяки йому» [Dybowski, 1906 : № 379, 3].

Після таких характеристик української молоді та їхнього оборонця вповні очікуваними були й рішучі заперечення Б. Дибовського найменшій слушності українських претензій на рівні з поляками права в стінах головної вищої школи галицької столиці. Автор вирішив не обтяжувати себе аналізом питань, котрі в своїх статтях піднімав М. Грушевський, показуючи цинічність польського опору дати українству належні права у Львівському університеті, що були гарантовані державною конституцією. В загальному руслі профанації українських домагань, польський вчений відкидає щонайменшу рацію висновкам українського колеги: «Цілісне висвітлення факту русинської сецесії на університеті, а також висвітлення всіх інших фактів, вміщених у статті п. М. Г[рушевського] є тенденційними і неправдивими» [Dybowski, 1906 : №379, 4]. Більше того, наприкінці статті полеміка Б. Дибовського набуває виразно персонального характеру: відкидаючи елементарну етику, він дає опоненту прізвисько «гайдамацького заспівувача». Відзначимо, що з його «легкої» руки це прізвисько стало популярним у середовищі польських публіцистів, стурбованих поступом українського руху.

Не менш безоглядно польські публіцисти полемізували й з іншими аспектами культурно-громадської праці М. Грушевського. Так, їх немало бентежив вплив українського професора на галицьку молодь, котра, на переконання польських часописів, саме під впливом свого вчителя «розполітикувалася», тобто дедалі критичніше та в діяльний спосіб сприймала галицькі реалії. Для прикладу наведемо серію дописів з уже згадуваної львівської газети «Słowo Polskie» авторства історика і педагога, громадського діяча Яна Камінського, присвячені характеристиці найближчого до М. Грушевського кола галицької молоді – представників його львівської школи [Kamiński, 1909a; Kamiński, 1909b]. Зміст і тональність цих статей можна було передбачити вже за авторською тезою, що «яблуко від яблуні недалеко падає». Відповідно до неї, польський публіцист переконує свого читача, що саме під впливом М. Грушевського його молоді вихованці в своїх роботах виопуклюють факти національних утисків у Східній Галичині, при цьому, нібито, не цураючись фальшування історичних свідчень.

Та справжній неспокій огорнув польських публіцистів після революційних подій 1905 р., коли М. Грушевський розгорнув активну громадську діяльність на підросійських теренах імперії Романових. Найбільш помітною складовою цієї активності стала насичена співпраця львівського професора з численними російськими періодичними виданнями, де він чимало уваги присвятив

.....
характеристиці польсько-українських взаємин в Дунайській монархії. Доказова критичність цих публікацій, що показували поляків у невідгідному для них світлі гнобителів братів-слов'ян, збентежили польських інтелектуалів, котрі намагалися здобути національні преференції в Державній Думі, спекулюючи на слов'янофільській риторичі.

Тож коли М. Грушевський видав ці свої статті в 1907 р. в окремій збірці «Визволення Росії і українське питання», польська публіцистика сфокусувалася на критиці найбільш дражливих для себе тез, намагаючись всіляко їх дезавувати. А оскільки по суті викладених українським ученим фактів сперечатися було неможливо, польські видання вкотре обрали тактику профанації річевих закидів М. Грушевського. Так, замість того, щоб визнати сумний стан речей українства в керованій поляками Східній Галичині чи принаймні якось пояснити наведені ним промовисті дані, опоненти голови НТШ вдалися до порівнянь здобутків українців в Австро-Угорській та Російській імперіях. При цьому вони свідомо замовчували той факт, зрештою наголошуваний М. Грушевським, що згадані здобутки стали можливими не завдяки, а власне всупереч волі польських володарів краю, як результат тривалої виснажливої боротьби.

Першим в полеміку з українським автором вступив знаний історик та історіософ, театральний критик, бібліотекар і журналіст Фелікс-Кароль Конечний. На сторінках краківського місячника «*Świat Słowiański*» він уперше серед польських публіцистів визнав чоловічу роль М. Грушевського в тогочасному українському таборі, дещо пафосно назвавши його «головою руського народу в Галичині» [F.K. [Koneczny F.], 1907]. Далі польський автор послідовно деконструє тезу українського опонента про українську домінацію в Східній Галичині. Для нього ця проблема виглядає дещо інакше: він переконує свого читача, що «Східна Галичина була і є (і буде навіки) русько-польською землею». Тому намагання М. Грушевського утвердити українськість східногалицьких теренів в опінії української та російської громадськості він вважає хибними.

Аналізуючи громадську працю автора «Історії України-Руси», Ф. Конечний вказує на дві головні її хиби. Першою для польського автора є непослідовність, котра полягає у визнанні М. Грушевським більшої небезпеки польського панування над російським. Другим недоліком Грушевського-політика польський публіцист називає «політичне дилетантство», маючи на увазі його нібито невміле занурення в галицьку політику. Відзначимо, що цей другий закид Ф. Конечного запозичений з арсеналу українських опонентів львівського професора. Він був сформульований лідером народовців Олександром Барвінським, котрий уважав обрану М. Грушевським тактику боротьби з польською домінацією у всіх сферах громадського життя галицького краю надмірно радикальною, а тому й хибною [Тельвак, 2017]. Значною мірою наслідуючи логіку О. Барвінського, Ф. Конечний вказує, що його опонент не враховує реального розкладу сил на Наддністрянщині, коли обстоює рівноправність поляків і українців в освіті й адміністрації. Таку історично сформовану домінацію поляків польський публіцист вважає нормальною, не зауважуючи при цьому некоректності такого твердження.

Разом із тим, цінуючи високий фаховий рівень праць М. Грушевського, Ф. Конечний знайшов у собі сили відкинути найбільш одіозні характеристики, сформульовані його польськими колегами по публіцистичному цеху. «Ми знаємо, що в особі голови галицьких русинів гідне поваги, і не вагалися висловити йому нашу повагу в цьому місячнику, – читаємо на сторінках «*Świata Słowiańskiego*». – Знаємо також, що він зовсім не такий страшний, як його малюють, і навіть, в принципі, не такий страшний, як він сам себе малює. Знаємо, що він зовсім не має рис гайдамаки (в польському сенсі цього слова), і зовсім не боїмося його, відрізняючись цим від інших польських видань» [F.K. [Koneczny F.], 1907 : 141].

Дещо гостріше зібрані М. Грушевським в збірці «Визволення Росії і українське питання» публіцистичні міркування оцінив його колишній студент, історик і політичний діяч Людвік Колянковський. Продовжуючи обговорення ідейних засад публіцистики українського вченого на сторінках краківського журналу «*Świat Słowiański*», він, подібно до інших польських оглядачів, вказав на ключову позицію автора «Історії України-Руси» в українському русі по обидва боки Збруча. На переконання Л. Колянковського, його професор – «політичний лідер – якщо не всієї України – то принаймні української партії у Східній Галичині» [Kolankowski, 1908 : 19].

Далі польський публіцист доволі докладно аналізує погляди М. Грушевського на польсько-українські взаємини у Галичині. Подібно до інших своїх колег, Л. Колянковський апелює до історичної традиції, вважаючи цілком нормальною ситуацію тотального домінування польської спільноти в усіх сферах галицького життя. Боротьбу з таким станом речей він вважає шкідливою для збереження міжнаціонального балансу, а тактику свого колишнього вчителя винятково деструктивною. «Пан Грушевський є великим і щирим руським, українським патріотом. Ми в цьому цілковито переконані, – твердить Л. Колянковський. – [...] Але п. Грушевський є водночас смертельним ворогом польського народу. Прочитавши його політичні думки, в цьому переконується кожен. П. Грушевський, мабуть щиро вважає, що шлях до майбутньої величі України провадить через невизнання Польщі» [Kolankowski, 1908 : 29]. Разом

із тим, відкидаючи антипольську критику українського професора, дописувач «Światu Słowiańskiego» намагається запропонувати об'єднавчу риторику. На його слушне переконання, полякам та українцям слід об'єднатися проти спільного ворога власних незалежницьких прагнень – російського царату, адже «шлях до вільного Києва веде на вільну Варшаву» [Kolankowski, 1908 : 30]. Відзначимо лише, що Л. Колянковський замовчує, до певної міри наївно, що таке польсько-українське об'єднання можливе лише за тих умов, що про них неодноразово писав М. Грушевський.

Відносно спокійна та коректна полеміка з культурно-громадськими ініціативами М. Грушевського, характерна для перших років ХХ ст., помітно радикалізувалася напередодні Першої світової війни, коли стало зрозумілим, що ані поляки, ані українці не поступляться своїми претензіями на східногалицькі терени. Від того часу на сторінках польської періодики публіцистичні виступи українського вченого характеризуються дедалі різкіше, а намагання скільки-небудь виважено полемізувати з ними заступає безоглядна профанація. Прикладом згаданої тенденції може бути публіцистична діяльність польського історика-аматора і письменника Францішка Равіти-Гавронського, котрий вважав М. Грушевського уособленням антипольської політики українців [Тельвак & Тельвак, 2013]. Його розлогий допис «Руське питання щодо Австрії і Росії» у вже неодноразово згадуваному краківському місячнику «Świat Słowiański» став символом прогресуючої бруталізації полеміки з одним із лідерів українства [Rawita-Gawroński, 1912].

Вже на початку свого допису польський публіцист зневажливо називає опонента «сином попа з Холма», чудово знаючи, що насправді Сергій Грушевський не висвячувався на священника, а в Холмі працював педагогом. На наступних сторінках своєї статті Ф. Равіта-Гавронський лише збільшує градус брутальності у характеристиках громадської постави львівського професора. Він переконує польського читача, що М. Грушевський «з енергією, вартою кращого вжитку», використав можливості конституційного устрою Дунайської монархії для розгортання активної діяльності у двох напрямках. Перший – «анти суспільний» в Галичині, спрямований на захист українських інтересів коштом польського «prawa posiadania». Ця діяльність Ф. Равітою-Гавронським змальовується як глибоко нещира, адже в її основі нібито лежить не опіка над співвітчизниками, а потреба М. Грушевського в угамуванні власних лідерських амбіцій.

Другий напрямок діяльності для польського публіциста був ще більш небезпечним, адже мав потужний вплив на молодь, котра нібито взоруючись на поведінку свого вчителя, перейшла до радикальної боротьби з господарями краю за свої конституційні права. Ці права, спотворюючи історичні факти пише Ф. Равіта-Гавронський, «русини здобули за допомогою поляків, часто з їхньої ініціативи». Далі польський публіцист вдається до цілковитої дегуманізації української спільноти: «Вся біда в тому, що русини прагнуть більше, ніж дозволяють їх розумові, культурні і матеріальні сили, що їхні прагнення ніколи не враховують дійсності й не мають кордонів, що неспокій їх первісного характеру – етнічна риса – завдає їм більше кривди, ніж усі разом взяті й виписувані Грушевським і його адептами [вороги]» [Rawita-Gawroński, 1912 : 559].

Власне через таку нібито «незрілість» українського громадянства, небезпечною для Ф. Равіти-Гавронського є діяльність радикально налаштованих провідників. Серед останніх польський публіцист особливу загрозу вбачає у М. Грушевському, атестуючи його «вождем наукового і політичного радикалізму галицьких русинів» і «соціалістом за переконаннями». Ілюструючи згаданий «радикалізм», дописувач «Światu Słowiańskiego» вказує на небажання прийняти статус-кво і визнати польську домінацію в Східній Галичині. «Грушевський, використавши для своєї агітації соціалістичну основу, – йдеться у дописі, – скаламутив спокій і ускладнив правильний розвиток двох племен, які доти жили в Галичині у згоді» [Rawita-Gawroński, 1912 : 570]. Відкидаючи будь-який конструктив у виступах львівського професора, польський публіцист вбачає у його риториці тільки антипольськість, нібито спрямовану винятково на «послаблення польської стихії як у Росії, та і в Австрії». З огляду на сказане, не дивують і висновки, котрі Ф. Равіта-Гавронський робить після осмислення публіцистики українського опонента: «Всі його брошури на цю тему мають надто виразний характер інтриги, розпалювання постійної недовіри між поляками і Росією, між Австрією і поляками» [Rawita-Gawroński, 1912 : 572].

Своєрідним фінальним акордом польської грушевськіани в аспекті сприйняття її представниками культурно-громадських ініціатив автора «Історії України-Руси», стала брошура знаного революціонера, соціолога, публіциста і політичного діяча Людвіга Кульчицького «Ugoda Polsko-Ruska» [Kulczycki, 1912]. Особливість цієї праці полягала в тому, що вона належала одному з чільних представників польського соціалістичного руху. Тож очікуваними були б інші, аніж наведені вище оцінки, котрі належали симпатикам табору національної демократії. Втім, попри зовсім іншу ідеологічну поставу автора-соціаліста, його погляди на громадську працю М. Грушевського нічим не різнилися від оцінок опонентів ендеків. Ба більше, в своїй брошурі

Л. Кульчицький фактично синтезував і польські, і українські жалі на львівського професора, котрі поширювала опозиційна його діяльності преса по обидва боки Збруча.

Так, польський публіцист узвичаєно твердить, що приїзд М. Грушевського у 1894 р. до Галичини «справив значний вплив на культурно-політичне життя русинів». Далі він не менш традиційно віддає належне енергійності, працьовитості й організаторським здібностям львівського професора. Натомість, помітно докладніше Л. Кульчицький пише про від'ємні риси вдачі опонента, котрі «є значно більшими, ніж позитивні». Наслідуючи галицьких критиків М. Грушевського, польський автор вказує на його хворобливу амбітність, деспотичний стиль керівництва, нетерпимість до інакодумства тощо. Причиною цих характерологічних недоліків для Л. Кульчицького є те, що український учений нібито «має дуже однобічну освіту, а його розум в певному сенсі, має риси варварства» [Kulczycki, 1912 : 39].

Проявами згаданого «варварства» є відсутність відчуття реальності, тобто небажання прийняти за належне польську домінацію у населеній здебільшого українцями Східній Галичині. За це Л. Кульчицький називає М. Грушевського «радикалом» і «духовним батьком максималістської політики в українській національній демократії» [Kulczycki, 1912 : 39]. Ця політика, вказує польський публіцист, не має значного впливу серед старших верств галицької громади, котрі звикли до польської зверхності. Натомість, нарікає він, ідеї М. Грушевського набули значної популярності серед української молоді, що своєю енергійністю загрожує стабільності галицьких політичних традицій. Покладаючи на автора «Історії України-Руси» всю повноту відповідальності за різке погіршення польсько-українських взаємин на початку 1910-х рр., Л. Кульчицький емоційно підсумовує, що його опонент «встиг зробити багато зла в русинських національних угрупованнях» [Kulczycki, 1912 : 42].

Висновки. У підсумку насамперед відзначимо, що на відміну від амбівалентного ставлення польських інтелектуалів до наукової діяльності М. Грушевського, оцінки ними його культурно-громадської праці були одноставно негативними. Польські політики протилежних таборів об'єдналися у своєму безоглядному відкиданні вимоги хоча б позірної зрівнянності в громадянських правах українців і поляків галицького краю. Така постава була наслідком солідарного переконання всіх політичних еліт про історичну «польськість» східногалицьких теренів, на яких українці можуть мати лише права національної меншини. Тому замість адекватної рецепції пропозицій М. Грушевського стосовно нормалізації польсько-українського діалогу, ми бачимо в польській публіцистиці здебільшого профанацію та висміювання його ініціатив, покликаних показати опонента безнадійним мрійником або небезпечним радикалом. Така відмова від запропонованих М. Грушевським рецептів налагодження міжнародного порозуміння на засадах взаємоповаги та рівноправності мала наслідком, як знаємо, чимало трагічних подій польсько-української історії першої половини ХХ ст.

Подяка. Висловлюю щиро вдячність членам редакційної колегії журналу за конструктивні консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Авторка не отримала фінансової підтримки для проведення дослідження й публікації цієї статті.

Джерела та література:

Грушевський, М. (1899). Листи з над Полтви. Лист третій. *Літературно-науковий вісник*, т. VIII, с. 84-116.

Грушевський, М. (1897). Добиваймося свого університету! *Діло*, ч. 147, с. 1.

Тельвак, В. (2017). Михайло Грушевський та Олександр Барвінський на тлі українського руху кінця ХІХ – першої третини ХХ століття. *Записки НТШ. Праці Історично-філософської секції*, т. CCLXX, с. 82-102.

Тельвак, В. (2006). Постать Михайла Грушевського в польській історіографії (кінець ХІХ-ХХ ст.). *Український історичний журнал*, № 5, с. 67-82.

Тельвак, В. (2008). *Творча спадщина Михайла Грушевського в оцінках сучасників (кінець ХІХ – 30-ті роки ХХ століття)*. Київ–Дрогобич: «Вимір», 494 с.

Тельвак, Віталій & Тельвак, Вікторія (2013). Грушевськіана Францішка Равіти-Гавронського. *Spheres of culture. Journal of Philological, Historical, Social and Media Communication, Political Science and Cultural Studies*, volume IV, s. 244-251.

Тельвак, Віталій & Тельвак, Вікторія (2019a). Михайло Грушевський та польсько-українське протистояння у Львівському університеті. *Українські та польські інтелектуали в другій половині ХІХ – першій третині ХХ ст. : співпраця, конфлікти, рецепція : колективна монографія / за редакцією Віталія Тельвака*. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», с. 35-48.

Тельвак, Віталій & Тельвак, Вікторія (2019b). Образи Михайла Грушевського в польській інтелектуальній культурі кінця ХІХ – початку ХХІ століття. *Українські та польські інтелектуали в другій половині ХІХ – першій третині ХХ ст. : співпраця, конфлікти, рецепція : колективна*

монографія / за редакцією Віталія Тельвака. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», с. 172-200.

Фінкель, Л. (1901). Як то було. *Діло*, ч. 260 і 261, с. 2.

Dybowski, B. (1906). Z powodu artykułu prof. Hruszewskiego. *Słowo Polskie*, № 377, s. 3; № 379, s. 3-4.

F.K. [Koneczny F.] (1907). M. Hruszewskyj, Galicja i Ukraina. *Świat Słowiański*, luty, s. 136-141.

Kamiński, J. (1909a). Nowy przyczynek do charakterystyki szkoły historycznej prof. Hruszewskiego. *Słowo Polskie*, № 587, s. 1-2; № 589, s. 1-3.

Kamiński, J. (1909b). Przyczynek do charakterystyki szkoły historycznej prof. Hruszewskiego. *Słowo Polskie*, № 528, s. 1-2; № 530, s. 1-2.

Kolankowski, L. (1908). Pomysły i idee ukraińskie Prof. M.Hruszewskiego. *Świat Słowiański*, styczeń, s. 19-30.

Kulczycki, L. (1912). *Uгода Polsko-Ruska*. Lwów: z drukarni udziałowej we Lwowie, 79 s.

Rawita-Gawroński, Fr. (1912). Kwestya ruska wobec Austrii i Rosyi. *Świat Słowiański*, sierpień-wrzesień, s. 557-578.

Виктория Тельвак

Дрогобычский государственный педагогический университет имени Ивана Франко
кандидат исторических наук, доцент (Украина)

Культурно-общественная деятельность Михаила Грушевского конца XIX - начала XX века в освещении польской публицистики

Аннотация. Цель статьи состоит в выяснении особенностей польской рецепции культурно-общественной деятельности М. Грушевского в Галиции в конце XIX - начале XX в. **Методологическую основу** составляет междисциплинарный подход. Особый акцент сделан на структурно-функциональном системном анализе историографических фактов и методе критического анализа документального материала. **Научная новизна** статьи заключается в попытке специального анализа рецепции культурно-общественной деятельности М. Грушевского на страницах польской публицистики конца XIX - начала XX в. **Выводы.** Доказано, что в отличие от амбивалентного отношения польских интеллектуалов к научной деятельности М. Грушевского, оценки ими его культурно-общественной работы были единодушно отрицательными. Польские политики противоположных лагерей объединились в своем безоголосном отвержении требования хотя бы минимального уравнивания в гражданских правах украинцев и поляков галицкого края. Такая позиция была следствием солидарного убеждения всех политических элит об исторической «польскости» Восточной Галиции, в которой украинцы могут иметь только права национального меньшинства. Поэтому вместо адекватной рецепции предложений М. Грушевского относительно нормализации польско-украинского диалога, мы видим в польской публицистике в основном профанацию и высмеивание его инициатив, призванных показать оппонента безнадежным мечтателем или опасным радикалом. Такой отказ от предложенных М. Грушевским рецептов налаживания межнационального согласия на основе взаимоуважения и равноправия привел к многим трагическим событиям польско-украинской истории первой половины XX в.

Ключевые слова: М. Грушевский, Галичина, культурно-общественная деятельность, польский публицистика, рецепция.

Viktoriia P. Telvak

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
PhD (History), Assistant Professor (Ukraine))

Cultural and Public Activity of Mykhailo Hrushevsky During at the End of the 20-th - Beginning of the 21-st Century in the Coverage of Polish Journalism

Abstract. The purpose of the article is to clarify the features of the Polish reaction to cultural and social activities of M. Hrushevsky in Galicia at the end of the 20-th - beginning of the 21-st century. **The methodological basis** is an interdisciplinary approach. Particular emphasis is placed on the structural-functional systematic analysis of historiographical facts and the method of critical analysis of documentary material. **The scientific novelty** of the article lies in an attempt to analyse the reaction to cultural and social activities of M. Hrushevsky in the pages of Polish journalism at the end of the 20-th - beginning of the 21-st century. **Conclusions.** As a result, we would like to note that in contrast to the ambivalent attitude of Polish intellectuals to the scientific works of M. Hrushevsky,

.....
their assessments of his cultural and social activity were unanimously negative. Polish politicians from the opposing camps united in their reckless rejection of the demand for at least apparent equality in the civil rights of Ukrainians and Poles in the Galician region. This attitude was the result of the solidary conviction of all political elites about the historical "Polishness" of the East Galician territories, where Ukrainians can only have the rights of a national minority. Therefore, instead of an adequate reception of M. Hrushevsky's proposals regarding the normalization of the Polish-Ukrainian dialogue, Polish journalism mostly resorted to profanation and ridicule of his initiatives in order to portray the opponent as a hopeless dreamer or a dangerous radical. Such a rejection of M. Hrushevsky's proposals for the establishment of interethnic understanding on the basis of mutual respect and equality resulted, as we know, in many tragic events in the Polish-Ukrainian history of the first half of the twentieth century.

Key words: M. Hrushevsky, Galicia, cultural and public activity, Polish journalism, perception.

References:

- Dybowski, B.** (1906). Z powodu artykułu prof. Hruszewskiego [On M. Hrushevsky's article]. *Słowo Polskie – Polish Word*, № 377, 3; № 379, 3-4. [in Polish].
- F.K. [Koneczny F.]** (1907). M. Hruszewskyj, Galicja i Ukraina [M. Hrushevsky, Galicia and Ukraine]. *Świat Słowiański – Slavic World*, luty, 136-141. [in Polish].
- Finkel, L.** (1901). Yak to bulo [How it was]. *Dilo - Work*, ch. 260 i 261, 2. [in Ukrainian].
- Grushevs'kyj, M.** (1897). Doby' vajmosya svogo universy'tetu! [Let us strive for our university] *Dilo - Work*, ch. 147, 1. [in Ukrainian].
- Grushevs'kyj, M.** (1899). Ly'sty` z nad Poltyvy`. Ly'st tretij [Letters from Poltava. The third letter]. *Literaturno-naukovyj visnyk - Literary Scientific Reporter*, v. VIII, 84-116. [in Ukrainian].
- Kamiński, J.** (1909a). Nowy przyczynek do charakterystyki szkoły historycznej prof. Hruszewskiego [A new contribution to the characteristics of the historical school of prof. Hrushevsky]. *Słowo Polskie – Polish Word*, № 587, s. 1-2; № 589, s. 1-3. [in Polish].
- Kamiński, J.** (1909b). Przyczynek do charakterystyki szkoły historycznej prof. Hruszewskiego [A contribution to the characteristics of the historical school of prof. Hrushevsky]. *Słowo Polskie – Polish Word*, № 528, s. 1-2; № 530, s. 1-2. [in Polish].
- Kolankowski, L.** (1908). Pomysły i idee ukraińskie Prof. M.Hruszewskiego [Ukrainian ideas of Prof. M. Hruszewski]. *Świat Słowiański – Slavic World*, styczeń, s. 19-30. [in Polish].
- Kulczycki, L.** (1912). *Uгода Polsko-Ruska [Polish-Ruthenian agreement]*. Lwów: z drukarni udziałowej we Lwowie, 79 s. [in Polish].
- Rawita-Gawroński, Fr.** (1912). Kwestya ruska wobec Austrii i Rosyi [The Ruthenian issue in Austria and Russia]. *Świat Słowiański – Slavic World*, sierpień-wrzesień, 557-578. [in Polish].
- Tel'vak, V.** (2006). Postat' My'xajla Grushevs'kogo v pol's'kij istoriografii (kinecz` XIX-XX st.) [The image of Mykhailo Hrushevsky in Polish historiography (late 19th-20th centuries)]. *Ukrayins'kyj istorychny'j zhurnal – Ukrainian Historical Magazine*, № 5, 67-82. [in Ukrainian].
- Tel'vak, V.** (2008). *Tvorcha spadshhy'na My'xajla Grushevs'kogo v ocinkax suchasny'kiv (kinecz` XIX – 30-ti roky` XX stolittya)* [Creative heritage of Mykhailo Hrushevsky in the estimations of his contemporaries (the end of the 19th and the 30th years of the 20th century)]. Kyiv–Drohobych. 494 s. [in Ukrainian].
- Tel'vak, V.** (2017). My'xajlo Grushevs'kyj ta Oleksandr Barvins'kyj na tli ukrayins'kogo ruxu kincy XIX – pershoyi trety'ny` XX stolittya [Mykhailo Hrushevsky and Oleksandr Barvinsky in the context of the Ukrainian movement of the end of the XIX - first third of the XX century]. *Zapy'sky` NTSh. Praci Istorychno-filosofs'koyi sekciyi - Notes of SSS. Proceedings of the Historical and Philosophical Section*, v. CCLXX, 82-102. [in Ukrainian].
- Tel'vak, Vitalij & Tel'vak, Viktoriya** (2013). Grushevs'kiana Francishka Ravity'-Gavrions'kogo [Hrushevsky studies of Franciszek Ravita-Gavrinsky]. *Spheres of culture. Journal of Philological, Historical, Social and Media Communication, Political Science and Cultural Studies*, volume IV, 244-251. [in Ukrainian].
- Tel'vak, Vitalij & Tel'vak, Viktoriya** (2019a). My'xajlo Grushevs'kyj ta pol's'ko-ukrayins'ke proty'stoyannya u L'vivs'komu universy'teti [Mykhailo Hrushevsky and the Polish-Ukrainian confrontation at Lviv University]. *Ukrayins'ki ta pol's'ki intelektualy` v drugij polovy'ni XIX – pershij trety'ni XX st. : spivpracya, konflikty`, recepciya : kolekty'vna monografiya / za redakciyeyu Vitaliya Tel'vaka - Ukrainian and Polish intellectuals in the second half of the XIX - first third of the XX century. : cooperation, conflicts, perception: a collective monograph / edited by Vitaliy Telvak*. Xerson : Vy'davny'chyj dim «Gel'vety'ka», 35-48. [in Ukrainian].
- Tel'vak, Vitalij & Tel'vak, Viktoriya** (2019b). Obrazy` My'xajla Grushevs'kogo v pol's'kij intelektualnij kul'turi kincy XIX – pochatku XXI stolittya [Images of Mykhailo Hrushevsky in the Polish intellectual culture of the end of the XIX - beginning of the XXI century]. *Ukrayins'ki ta pol's'ki intelektualy` v drugij polovy'ni XIX – pershij trety'ni XX st. : spivpracya, konflikty`, recepciya :*

kolekty`vna monografiya / za redakciyeyu Vitaliya Tel`vaka - Ukrainian and Polish intellectuals in the second half of the XIX - first third of the XX century. : cooperation, conflicts, reception: a collective monograph / edited by Vitaliy Telvak. Xerson : Vy`davny`chy`j dim «Gel`vety`ka», 172-200. [in Ukrainian].

Статтю надіслано до редколегії 25.10.2020 р.
Статтю рекомендовано до друку 30.11.2020 р.